

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертацію Галацан Галини Юріївни
«Психологічні детермінанти формування креативності підлітків з порушенням
розумового розвитку», подану на здобуття
наукового ступеня доктора філософії з психології
за спеціальністю 053 Психологія

Сучасні умови розвитку суспільства потребують нестандартних підходів і рішень. Державою впроваджується Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, що забезпечує вільний доступу до інформації, зв'язку, отримання усіх публічних послуг, в тому числі в освіті, культурі та суспільному житті усіма громадянами України, що затверджено у Конституції України. Це зумовлює зміни соціального середовища завдяки креативним особистостям.

Розвиток креативної особистості стосується і осіб з порушенням розумового розвитку, які повинні стати повноцінними членами суспільства, але потребують більш ретельного індивідуального підходу з метою включення у загальний соціум для участі у спільній діяльності. Кількість дітей з порушенням розумового розвитку не зменшується, а навпаки, зростає. Така тенденція вимагає нових підходів до розвитку осіб цієї категорії, тому на цьому тлі наріжним завданням реформування освіти стає виховання креативної особистості.

Особливе значення дана проблема набуває в контексті вивчення осіб із порушеннями психофізичного розвитку. Розвиток є базовою умовою їхньої інтеграції в соціальний простір. Підлітки з інтелектуальними порушеннями не мають чіткої уяви про життєві перспективи, але прагнуть позиціонувати себе як дорослі особи.

Дослідження Галини Галацан присвячено актуальній проблемі формування складових креативності підлітків з інтелектуальними порушеннями. Його актуальність безпосередньо пов'язана з забезпеченням та реалізацією державних програм щодо надання спеціальної психокорекційної допомоги таким дітям,

спрямованої на розвиток їхньої пізнавальної та особистісної сфер. Констатуємо зв'язок рецензованої роботи з науковими програмами, планами, темами, що, зокрема, відповідає тематичному плану науково-дослідних робіт кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету відповідно до напряму «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі».

Аналізуючи композицію дисертаційного дослідження, відзначимо, що в ньому присутні всі необхідні структурні елементи: анотація, вступ, три розділи, висновки до кожного розділу та заключення, список використаних джерел і додатки.

Об'єкт, предмет, завдання дослідження окреслені чітко, що дозволило авторці досягнути мети роботи, яка полягала у з'ясуванні, розробці та впровадженні обґрунтованої та експериментально перевіреної корекційно-розвивальної програми з формування психологічних детермінант креативності дітей підліткового віку з порушенням розумового розвитку.

Для досягнення поставленої мети дисертанткою здійснено теоретичне аналізування наукових джерел з проблеми формування складових креативності, визначено сутність та уточнено поняття «креативність» і «творчість», вказано різницю між поняттями; зазначено підходи до вивчення креативності, визначено взаємозалежність детермінант креативності від складових вищих психічних функцій; представлено залежність підлітків від віку, статі та стану психофізіологічних систем.

Особливо слід відзначити вагому наукову новизну дисертаційного дослідження Г. Галацан. Вперше розглянуто сформованість креативності підлітків з порушеннями розумового розвитку різних вікових категорій, визначено статеве диференціювання та сформованість креативності дівчат та хлопців з порушенням розумового розвитку; досліджено стан сформованості самооцінки та залежність креативності від самооцінки; визначено стан емоційної сфери, що відіграє вагому роль у творчому процесі та зміну її під впливом корекції; здійснено дослідження взаємозв'язків детермінант

креативності з станом самооцінки, мотивації, емоційно-вольової сфери, а також розроблено авторську корекційно-розвивальну програму формування складових креативності в підлітків різних вікових груп, відповідно до індивідуальних планів розвитку з урахуванням інтересів та сильних сторін підлітків.

Дисертаційне дослідження має практичну спрямованість: розроблений корекційно-розвивальний комплекс з формування психологічних детермінант креативності у підлітків доцільно використовувати у практиці роботи закладів спеціальної освіти; діагностичний інструментарій для дослідження рівня та динаміки сформованості креативних детермінант впроваджено в практику кафедри спеціальної освіти Херсонського державного університету; розроблені у роботі методичні рекомендації можуть стати значущим підґрунтям для педагогів та психологів у формуванні окремих складових креативності в підлітків з інтелектуальними порушеннями та нормотиповим розвитком.

У *першому розділі* дисертації Г. Галацан "Теоретико-методологічне аналізування креативності як проблеми становлення особистості підліткового віку" задіяно комплекс теоретичних та методологічних положень, які дозволили вибудувати стратегію розв'язання поставлених завдань. Дослідження креативності реалізовано завдяки теоретичним психологічним підходам до кожного вікового періоду, які визначають готовність до створення нового продукту, сприйняття нових вражень з навколишнього світу, формуванню саморегуляції, самоконтролю та нових вмінь та навичок, зміною поведінкових патернів, регуляції своєї емоційної сфери та розвитку мисленнєвих процесів. Все це відбувається завдяки активізації мозкових систем та нейрофізіологічних механізмів, на основі яких здійснюється формування креативності. Нейрофізіологічний розвиток має прямі зв'язки з віком, статтю та інтелектом особистості, а розвиток дітей підліткового віку залежить від особливостей нервової системи, ендокринного впливу, сформованості самоконтролю, поведінки та стану соціалізації дитини.

Дослідниця обґрунтовує наукові підходи до формування складові креативності, серед яких: психометричний підхід з основою на дивергентне

мислення; метод «креативного поля»; рефлексивний підхід, який заснований на стані розвитку центральної нервової системи; метод проблемних ситуацій, який містить конвергентне мислення; психоаналітичний підхід або беземоційний; самоактуалізація як прагнення до результату. Визначає підходи, які розглядають креативність з різних позицій за відсутністю єдиного погляду на поняття «креативність», пропонує свій погляд на формування складових креативності підлітків з порушеннями розумового розвитку.

У *другому розділі* "Теоретико-методологічне дослідження психологічних детермінант креативності підлітків з порушеннями розумового розвитку" авторкою визначено і обґрунтовано напрями дослідження сформованості складових креативності на констатувальному етапі.

Розроблено та описано основні етапи дослідження: перший – підготовчий, на якому визначено показники креативності та здійснено вибір психолого-діагностичних методик; другий – основний етап дозволив реалізувати емпіричне дослідження 172 підлітків віком 13–15 років з порушенням розумового розвитку.

На основі визначених завдань було підібрано методики дослідження, розроблено й впроваджено констатувальний експеримент, який дозволив з'ясувати стан сформованості складових креативності, емоційної сфери та вольової регуляції в підлітків 13–15 років з порушенням інтелектом. Окреслено діагностичний комплекс, який об'єднав методики з дослідження дивергентного мислення, самооцінки, емоційної сфери, адаптовані автором для роботи з підлітками з інтелектуальними порушеннями.

Обґрунтовано психодіагностичний інструментарій, загальноприйняті, і корекційні принципи роботи з підлітками з порушенням розумовим розвитком.

Вагомим доробком авторки, який представлено у *третьому розділі* "Емпіричне дослідження психологічних детермінант формування креативності підлітків з порушеннями розумового розвитку" дисертації, є реалізація запропонованих методик дослідження складових креативності. Кореляційним аналізом встановлено залежності між рівнями сформованості складових креативності за різними методиками, що дозволило створити обґрунтовану

авторську корекційно-розвивальну програму формування складових креативності в підлітків різних вікових категорій, а саме: 13–15 років в залежності від потреби корекції тих чи інших складових. Необхідно зацентрувати увагу на розробці трьох частин авторської корекційної програми, яка відповідала кожній віковій категорії підлітків з урахуванням їхніх відмінностей, потреб, нахилів та можливостей. Такий підхід дозволив враховувати усі тенденції і сприяти розвитку саме тих сфер, які продемонстрували повільні темпи зростання або нестабільність показників.

У висновках роботи представлені загальні досягнення дисертантки та її внесок у вирішення зазначеної наукової проблеми.

Достовірність отриманих у дослідженні результатів забезпечується релевантністю психодіагностичного інструментарію, валідністю та надійністю дослідницьких методів, коректністю кількісного та якісного аналізування емпіричних даних, вибірковою сукупністю, сконструйованою згідно вимог, а також апробацією та практичним впровадженням дослідження.

Зміст дисертації повністю розкриває обрану тему та відповідає завданням дослідження. За змістовими та формальними показниками (обсяг, структура, ілюстративний матеріал тощо) дисертація відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії з психології. Основні положення дисертації висвітлено у 12 наукових працях, з яких: 4 статті – у наукових фахових виданнях України, 2 статті – в зарубіжних фахових періодичних виданнях (WoS), інші публікації – апробаційного змісту. Великий обсяг представлених наукових джерел, який містить 73 зарубіжні покликання, з яких 17 висвітлюють досліджувану проблему за останні 4 роки.

Констатуємо, що у процесі роботи над дисертаційним дослідженням здобувачка не тільки опанувала навички наукового пошуку, а й навчилася формулювати власну наукову думку, обґрунтовувати та перевіряти її доцільність у процесі емпіричного дослідження, підібравши релевантний психодіагностичний інструментарій, створивши достатню кількість практичних

завдань, про що свідчать отримані в процесі формувального експерименту результати.

Висловлені на попередньому захисті зауваження були враховані здобувачкою і усунені при доопрацюванні, водночас у обговоренні хотілося б почути відповіді на наступні запитання:

1. Які критерії Ви розвивали, а які коригували згідно з кореляційною матрицею?

2. Які закономірності визначили вихідні положення програми?

Висновок про відповідність дисертації вимогам: дисертаційна робота Галацан Галини Юріївни на тему «Психологічні детермінанти формування креативності підлітків з порушеннями розумового розвитку», за змістом, за оформленням відповідає усім вимогам до оформлення дисертацій та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 та № 502 від 19.05.2023), а її автор, Галацан Галина Юріївна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з психології за спеціальністю 053 Психологія у галузі знань 05 Соціальна та поведінкові науки.

Рецензент

Старший викладач кафедри спеціальної освіти
Херсонського державного університету,
доктор філософії з психології

Л. В. Дрозд